

KAZNODZIEJA (309) *sb m*

Wszystkie samogłoski jasne (w tym w pierwszym a 9 r. błędne znakowanie oraz 1 r. zapis ko-).

sg *N* kaznodzieja (75). ◇ *G* kaznodzieje (18). ◇ *D* kaznodziei (11), kaznodziejowi (1) *BielKom*. ◇ *A* kaznodzieję (21). ◇ *I* kaznodzieją (33). ◇ *L* kaznodziei (3). ◇ *V* kaznodzieja (1). ◇ *pl N* kaznodzieje (47); -e (4), -é (1), -(e) (42); -e *WyprPl*; -e : -é *MurzNT* (3:1). ◇ *G* kaznodzi(e)j (18), kaznodziejow (10), kaznodziei (3), kaznodziej (2); -(e)j *SeklKat*, *OrzRozm* (2), *RejPos*, *SkarŻyw*, *LatHar*, *SkarKaz* (2); -ow *MurzHist*, *PowodPr*; -ei *OrzQuin*, *SkarJedn* (2); -ij *ReszList*; -(e)j : -ow *BielKron* (8:1), *WujNT* (1:7); -(e)j : -ij *ReszPrz* (1:1); ~ -ow (1), -(o)w (9). ◇ *D* kaznodziej(o)m (8) *SeklWyzn*, *KromRozm I*, *BielKron*, *SkarŻyw* (3), *WujNT* (2), kaznodziej(om) *WróbŻółt*, *OrzQuin* (2), *ReszPrz*; -(om) (3), -(a)m (1). ◇ *A* kaznodzieje (43); -e (1), -(e) (42). ◇ *I* kaznodzi(e)jmi (5). ◇ *L* kaznodziejach (3); -ach (2), -(a)ch (1). ◇ *A a. V* kaznodzieje (2). ◇ *sg a. pl G* kaznodziei (1).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

Wygłaszający pouczenia religijne, zwykle związane z odprawianiem względnie sprawowaniem kultu liturgicznego, najczęściej duchowny; *contionator Mącz*, *Modrz*, *Calep*, *Cn*; *praedicator Mymer*¹, *Cn*; *lector legis*, *praedicans Vulg*; *ecclesiasticus*, *minister evangelii Mącz*; *theologus Modrz*; *ecclesiastes Calep*; *doctor disciplinae caelestis*, *divinorum oraculorum interpres*, *orator*, *praeco divinus Cn* (309) :

A. *W chrześcijaństwie* (też w judaizmie Starego Testamentu) (307) : *PatKaz II* 19v; *Mymer*¹ 9v; to piśmo naprzeciwno złym kaznodzieiom. *WróbŻółt Q5*, *Q5*; *WróbŻółtGlab A4*; *SeklWyzn c3*, *g3*, *g3v* [2 r.]; Także śpofne dumy połpolitego człowyeká máyą kárác albo bákác káznodźyeye. *KromRozm I D2*, *P[2]*; że się wiecyi od niego [...] wcyli niź w Collegium od wielkich piśma świętego doctorow/ abo wkościelé od názácznieifzych kaznodźieiom. *MurzHist Tv*; *MurzNT* 46, 76 [2 r.], 101; *LibMal* 1554/190; *LubPs cc marg*; Odzwierny ma brzękác w Zwonek [...] Zákryftą otwierác/ y księgi Káznodziei roskładác. *KrowObr* 120, 5, 133, 150; *Leop 3.Esdr* 9/50, *Rom* 10/14; *BibRadz I* 346; *OrzRozm D4v*, *G2* [2 r.], *M3*; ROzterku tego ktory sie dzyał w Niemcech [...] nikt infzy nie był przyczyną wietřzã/ iedno káznodzieie nie wmiętni *BielKron* 202, 168v, 197, 205 [2 r.], 207v [3 r.], 209 (21); Ille est [...] A sacris contionibus. Káznodzieyá. *Mącz* 1a, 53c, 99a; *OrzQuin Kv*, *Y2* [2 r.], *Y3*, *Y4v*, *Z4*, *Aa2*, *Aa3*; *Prot B3*; *RejAp* 89; *GórnDworz Ff*; Ią bogacze y mocarze te^{so} fwiátá/ ktorzy bez wątpienia przez káznodzieie śpowiedniki wiedzą że w grzechách krom skruchy vmieráiący do pieklá idą *HistRzym* 98, 50v [2 r.], 51, 110; *RejPos* 252 [2 r.], 277v; *RejPosWiecz*³ 97v; *KuczbKat* 1; *RejZwierc* 97v, 176; *WujJud A8v*, 52v, 207v; A tak śzkoły Ią ktore dawáią godne Káznodzieie Zborom *ModrzBaz* 129v, 29, 86, 130; *SkarJedn* 359, 376; káźdego koznodzieie śluchác chćiał. *SkarŻyw* 308; Káznodzieiá zniego był wielki/ wymowny/ y gorący *SkarŻyw* 462; po kazaniu chćiałá nogi całowác káznodzieiom *SkarŻyw* 581, 86, 213, 292, 308, 311 (17) ; *StryjKron* 447; *CzechEp* 11, 59; (*nagł*) O Káznodziei. (-) PYtano Káznodzieie/ czemu to práłacie Nie tak fámi żywiecie/ iáko náuczacie? *KochFr* 51, 120; *ReszPrz* 59, 62, 103; *ReszList* 145 [2 r.], 153; *ReszHoz* 167; *PudlFr* 44 [2 r.], 53, 77; *ArtKanc K11*; *GórnRozm N2v*; *Calep* 232b, 347b; Z świetckich ludzi Itáli sie mowni káznodzieie *WyprPl A4*; Gárdzić práwymi ślugámi Bożymi y wiernymi káznodzieymi [...] iest grzech śmiertelny *WujNT* 43, *przedm* 9, s. 12, 139, 577 *marg*, 580, 1.*Tim* 5 *arg*, *Zzzzz2*; *SarnStat* 638; *PowodPr* 49; *SkarKaz* 387a [2 r.]; *SkarKazSej* 706b; *KlonWor* 53.

kaznodzieja czego (3): racziłes kfobie v przeimye/ nakładem fwym ludzi vczonich a kaznodziey prawdziwich łłowa bozego/ wezwać *SeklKat* A2v; A ftał Efdrás Káplán y kaznodzieiá zakonu Bożego ná drzewiányym łtolcu *Leop* 3.*Esdr* 9/42; *SkarŻyw* 320.

kaznodzieja czyj (3): Swoiem Wiernym fluchaczóm [...] włego dobrego życzy IAN SECLVTIAN Kaznodzeya Kxążęcia Prufkiego *RejKupSekl* a2; *BielKron* 382; *ReszPrz* 68.

W połączeniu z imieniem i (lub) nazwiskiem [imię i (lub) nazwisko + *kaznodzieja* (7), *kaznodzieja* + imię i (lub) nazwisko (5)] (12): Trzeciye obyauyenye gdje/ yerardułzeuy kaznodzyegy ktory fyą yey poczaczyu przeczyual [...] panna yemu boze czyalo łkryła *PatKaz I* 12v; *PatKaz II* 78v; *SeklWyzn* g3v; *KrowObr* 146; *BielKron* 202 marg, 216v, 230v, 408, Llllv; *OrzQuin* Y3 marg; Gdzie iednák z nimi Luther y káznodzieiá Ochín/ w thym przełthawa. *SarnUzn* C7; *SkarŻyw* 373.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej [w tym: dodatkowo z imieniem własnym (6); od nazwy kraju (7), od nazwy miasta (5); *kaznodzieja* + przymiotnik (10), przymiotnik + *kaznodzieja* (2)] (12): *MiechGlab* [88]; *SeklKat* A2; iako to łám potem/ przed kaznodzieiá Bałileiłkim powiełł *MurzHist* V3; Vkażcie Seklucianowi/ Polłkiemu káznodzyeiowi *BielKom* A4; Połł Papiełski łkárzył tego czáfu ná łługi Kołcielne/ zwłáłczczá ná káznodzyeie Norymberłkie/ iz Luterowę przyięli wiáre *BielKron* 199v, 187v, 188, 326v, Llll4; *OrzQuin* Y3; Ian Hus y Hieronim Káznodzieie Czełcy łpaleni łą. *StryjKron* 457; *CzechEp* 406.

W połączeniu z określeniem wyznania [w tym: ai (10), G sb (1), z + G sb (1), sb w składni zgody (1); *kaznodzieja* + określenie (8), określenie + *kaznodzieja* (5)] (13): iáko łi káznodzyeie Rzymłcy ludzi zwodzą *BielKron* 193; áby luterłtwá przełtáli/ á Ewángeliki Káznodzieie wypędzili *BielKron* 221 v; v ktorych potym był káznodzieiá Rokician Hułowey łekty *BielKron* 327, 223, 223v, 238; Ieden Luterłki Káznodzieiá/ záraz trzjdziełci chłopow łłuchał łpowiełłi *WujJud* 89; *SkarJedn* 218; *LatHar* 121, 381; Tákci mowią włyłcy Kátholıccy káznodzieie Chrzełciájáńłkim ludziom *WujNT* 505, 470; Lecż Káznodzieie krzełciájáńłkiemu to łię nie godzi *WysKaz* 40.

W połączeniu z określeniem przynależności do jednostki administracji kołcielnej lub zakonu [w tym: dodatkowo z imieniem własnym (5); G sb (6), u + G sb (2), ai (2); *kaznodzieja* + określenie (8), określenie + *kaznodzieja* (2)] (10): *PatKaz I* 12v; ktory był nam Samuela do Poznania na łwym wozie przywiozł y káznodzieiá v phary vłtawił. *SeklWyzn* g3v; a yłch vathpyeny yakeyłz o panu Chriłtułzye sthey tho powyełczy yemv vrołlo, bill v Bernardinłkyego kaznodzyeye powyadayacz mv tho. *LibMal* 1554/190v; Był ná ten czás w Witembergu miełcie [...] Marłin Luter Doktor w piłmie łwiętyem/ káznodzyeieá zakonu Augułtynow *BielKron* 193, 190, 385; bo mnie tho wiedzięc/ y drugiełgo vczył/ iáko Káznodzieie kołciolá Przemylłkiełgo przyłtoi *OrzQuin* Tv, M2v; *SkarŻyw* 311; *CzechEp* 406.

W połączeniach szeregowych (20): *SeklKat* Hv; *KromRozm II* c3; *LubPs* P4v; *LeovPrzep* b4v; co Doktorowie Kołciolá Bożego o náłwięłłzey ofierze piłzą/ co káznodzieie vczą/ co Męczennicy łwiadczą/ co Confellorowie wyznawáią/ co Mnıłzy łpiewáią/ co Páńny czyłte/ co łtáteczne wdowy trzymáią. *ReszPrz* 22; *ReszHoz* 116; *ReszList* 152; *WujNT* 43, Xxxxxv; Słýłżę moy Pánie iz dawno ná mię przez Proroki y łługi y káznodzieie/ y włafne łumnienie moie wołáłz *SkarKaz* 387b.

W charakterystycznych połączeniach: *kaznodzieja bogobojny*, *dobry* (7), *dworski*, *godny*, *gorący*, *groźny*, *katolicki* (4), *krzełciájáńłski*, *luterski* (4), *nieodmienny*, *niepodlejszy*, *nieumiętny*, *ostry* (2),

porządny, pożyteczny, prawdziwy (5), rzymski (2), straszliwy, uczciwy, uczony, wielki (5), wierny (6), wstawiony, (wy)mowny (2), zacny (2), zaraźliwy, zły (3).

Wyrażenia: »kaznodzieja Chrystusow« (3): *Leop* 1.*Cor* 9 arg; co iey duchowny ieden ktorego fię w tym rádziłá wykládał; iřz wielkiego kaznodzieię Chryřtuřlowego vrodzić miałá. *SkarŻyw* 308, A3v.

»ksiądz kaznodzieja« (1): ZA twem długiem kazániem/ Xięże káznodzieiá/ Gody chciał mieć gořpodarz *KochFr* 120.

Szeregi: »doktor, (i, ani) kaznodzieja« [szyk 5:2] (7): *KrowObr* 145v; *BielKron* 193, 233, 238 [2 r.]; Nie bylić Káznodzieie áni Doktorowie/ Co w Pruřiéh tego dáli Krzyřakom po głowie. *KochZg* B; *Mqcz* 222b. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.].

»kapłan i kaznodzieja« = *sacerdos et lector legis Vulg* (4): iřz Ksiądz Biskup złupił kořcioły z chwały Pana Boga, kapłany dobre i kaznodzieje prawdziwe z nich wygnáł *Diar* 59; *Leop* 3.*Esdr* 9/42; *WujNT* 470; *SkarKaz* 417b. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.].

»kaznodzieja i minister« (1): Przez řmoká rozumiey řzátáná : [...] przez fałřzywego proroká/ káznodzieie y miniftry Antychřitowe *WujNT* 875.

»nauczyciel i (a, abo) kaznodzieja« [szyk 5:2] (7): *LubPs* A4; *SkarŻyw* 300; *LatHar* 381; *WujNT* 102, 237, 576; Bo ludzie zázwdy nowe Pan Bog tworzy/ [...] ktorzy Ewángeliey y zbáwienia potrzebiuá/a mieć go bez náuczycielow y káznodźiey nie mogá. *SkarKaz* 240a. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.].

»pasterz i (a(1)bo) kaznodzieja« (5): *SeklKat* I3; *LatHar* 121; Dowodzi Páweł S. [...] / że pářterze y káznodzieie máiá práwo brác y wycięgáć potrzeby ku żywnořci y przyodzieniu/ od řwych owiec. *WujNT* 600, 583 marg, 738.

»prorok, (a, abo) kaznodzieja« (3): Powiedzyał czárt/ iřz go ináczey řnádniey řadnym obyczáiem zwieřć nie mogę/ iedno iřz fie řftánę duchem nieprawdziwym w vřciech prorokow ie^{řo}/ á kaznodziey iego *RejPos* 188; *PowodPr* 86; *SkarKazSej* 706b. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.].

»kaznodzieja a szafarz słowa« (1): iřz thák pan obruřzył fie w gniewie ná kořcioł řwoy/ iřz z nyego odyáł prawdziwe káznodzyeie a řzáfárze řłowá řwego. *LubPs* R3 marg.

»kaznodzieja i teolog« (1): Oto Pan Bog tymi czáły ten ich fałř znakomicie odkrył/ przez [...] káznodzieię y Theologá Krolá Ie^{řo} M. Páná nářzego *ReszPrz* 68.

W *przen* (1) : GOřciu ták iákoř poczáł/ iuř do końcá czytay/ A iefli rozumieřz/ y mnie fię nie pytay. Onác to częřć kazánia/ częřć nie pořpolita/ řłucháczom niepoięta/ káznodźiei řkrita. *KochFr* 116.

α. »kaznodzieje« = *dominikanie (i dominikanki)* (6) :

Wyrażenie: »zakon kaznodziej« (3): Tenże kłářtor páńieńłki w Poznánium zakonu kaznodziej zálóżył y nádał. *BielKron* 366, 363, 372.

Zestawienie: »kaznodzieje mniejszy« [szyk 3:1] (4): Iácko zakonu mnieyřzych kaznodziey Polak [...] tegoř czářu vmářł. *BielKron* 363; Látá 1238. Kłářtor w Háliczu kaznodziey mnieyřzych zálóżon *BielKron* 364, 185, 364.

a. *Głoficiel řłowa bořego, řzerzyciel wiary, nawracájcy niewiernych; prorok* (74) : Iáką chwałę máiá wierni káznodzyeie/ gdy podbiyá pod moc řłowá Bořego zacne krole y kłiáźetá. *LubPs* ff4v marg;

[Amos] był káznodzieiá/ iáko y drudzy prorocy *BibRadz* I 461, I 346; *BielKron* 137v, 282; *RejAp* [Ff5]; á on [Pawel] wnet miáfto opráwce sftáft sie káznodzyeiá. *RejPos* 172v, 21v, 283v *marg*; *BialKaz* D3; *SkarJedn* 93, 218; *SkarŻyw* 269, 361 *marg*; Infze przednieyfze miáftá [...] od Apoftołow/ y od błogofławionego Klemeⁿfá przodká náfzego/ albo teź y od nas/ pierwŕŕe káznodzieie otrzy máły. *ReszPrz* 31; *ReszList* 179; *LatHar* 432, 435; Ewángeliŕftá pod czás znáczy káznodzieię. *WujNT* Yyyyy3, 43 *marg*, 232, 393, 741 *marg*, Yyyyy3v.

kaznodzieja czego (4): Słudzy fá Apoftołowye [...] nie żeby oni dawáli Ducha f. ále iż fá káznodzyeymi Ewányeliey fwiętey *RejPosRozpr* c; A niedziw iŕz brát męczenni- kow/ ftał fie káznodzieiá prawdy *SkarŻyw* 368, 595; *SkarKaz* 1b.

kaznodzieja przeciwko komu (1): gdy wláfny fługá ich a on przebrány Hetman ich/ ktory wielkim duchem á frogim fercem iáwnie przelládował imię Páná tego/ sftáft fie wnet przeciwnikiem ich/ á káznodzyeiá przeciwko im *RejPos* 283v.

Tłumaczenie hebrajskiej nazwy księgi biblijnej Koheleta (Ecclesiastes) (9): Proźność nád proźnościami/ powiedział Káznodzieia *BibRadz Eccle* 1/2, *7c, I 346 [2 r.], *Eccle* 1/1, 12, 7/28; o kfięgach Sálomonowych/ ktore zowiemy Eklezyáftes albo Káznodzyeiá *BielKron* 79; Kfięgi Solomonowe Koheleth. (*marg*) Koheleth tłumáczy fie zgromádzáicy [...]. Niektorzy káznodzieiá/ ále nie krzeczy/ przekládáiy. *BudBib* I 339a.

W charakterystycznych połączeniach: kaznodzieja (na)pierwszy (5), *prawdziwy* (3), *prawy* (2), *wielki* (2), *wierny* (6).

Wyrażenia: »kaznodzieja antychrystusow« (1): Przez tę zás drugá beftyá [...] rozumieię przednieyfzego fálfzywego proroká ábo káznodzieię Antychriftułowego *WujNT* 869.

»kaznodzieja boży« (2): Kaznodzieiá Boży Noe/ y Prorok wielki przed potopem. *SkarŻyw* 269 *marg*, 270.

»kaznodzieja Chrystusow« [szyk 1:1] (2): vczynił go káznodzieiá Chryftułowym po wŕzytkiey ziemi Niemieckiey. *SkarŻyw* 517, 208.

»na(j)wyźszy kościelny kaznodzieja« = tytuł nadany przez ojców Kościoła św. Piotrowi (2): Cyryllus [...] Hierozolimŕki [...] tym go tytułem opifuie. Piotr kfiáżę Apoftolŕkie y naywyźŕzy kościelny kaznodzieiá. *SkarJedn* 70; *SkarŻyw* 279.

»nowi kaznodzieie« = *głósciele herezji* (5): *KromRozm I* P; gdy ná ty nowe káznodzyeye albo kfiyáŕzki ich nápádná/ przygadza fye im to co głódnym/ iż co fye im nágodzi/ to chciwye á lákomo yedzą *KromRozm II* a3v; *KrowObr* 236 [2r.]; *BielKron* 223.

»kaznodzieja pogański, pogaństwa, pogańskiej nacyej, poganow, u poganow« (1:1:1:1): *GliczKsiąż* G; *Leop* *B2; Piotr napierwŕzy kaznodzieiá Pogánŕki. *SkarŻyw* 600 *marg*, 600; Y iefzczę fobie zá káznodzieię Zydowŕkiey y Pogánŕkiey nácyey/ tegoź Apoftoła fwego / Pan Iezus był nie obrał *LatHar* 128.

Szeregi: »apostoł, (i) kaznodzieja (i) (nauczyciel)« = *praedicator et apostolus Vulg* [szyk 5:4] (9): *WróbŻółt* Z5v; *KromRozm I* F4; *LubPs* E2v, E3 *marg*; *Leop* 1.Tim 2/7; *StryjKron* 145; *ReszPrz* 52; ná co ia ieftem poftánowion káznodzieiá y Apoftołem [...] náuczycielem Pogánow w wierze y w prawdzie. *WujNT* 1.Tim 2/7, 2.Tim 1/11.

»ewangelista i kaznodzieja« (1): O czterech znakách prawdziwych Ewángeliřtów y káznodziey *SkarKaz* 240a.

»kaznodzieja a pasterz« (1): Páweł S. káznodzieyá á pářterz pogánów [...] przypomina teź to oycom á rodzicom *GliczKsiqź* G.

»posłaniec (a. poseł) i (to jest) kaznodzieja« [*szyk 3:1*] (4): *SkarŻyw* 270, 517 *marg*; *PowodPr* 11; Wřzytki kroleřtwá ktore vpadáły/ takie pořłáńce Boźé/ y káznodźeie miáły/ ktorzy im wymiátáli na oczy grzechy ich/ y vpadek oznaymiáli. *SkarKazSej* 706a.

»prorok i (abo, a) kaznodzieja« [*szyk 4:1*] (5): *RejAp* 110; *SkarŻyw* 269 *marg*, 270; *WujNT* 869; Prorocy ábo káznodźeie twoi (rozumie o nowych fałřzywych) pokázowáli tobie kłámřtwá y głupřtwá *PowodPr* 10.

W przen (3) : Prawdziwi káznodźeie Anyeli Páńřcy. *RejAp* 120 *marg* [*idem*] Ee4; Napirwřzym káznodzyeię w Ráyu był řam Pan Bog *RejPosRozpr* c.

B. *W religii muzułmańskiey* (2) : Kádus/ tho ieřř Káznodźeieá/ bęđźie mowił *BielKron* 457, 457 *marg*.

Synonimy: **A.a.** *apostoł, ewanjelik, ewanjelista, poseł, posłaniec.*

Cf [**KAZNODZIEJCA**]

KW